

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ШКІЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Тонне О. Ш.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради

вул. Незалежної України, 57А, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0001-9257-4690

olenatonne2023@gmail.com

Ключові слова: *благополуччя, концепція благополуччя, психологічне благополуччя дитини, позитивні стосунки, переконання, спрямованість, особистісне зростання, самоприйняття.*

Стаття містить результати теоретичного аналізу сучасних досліджень феномену шкільного благополуччя, який дав змогу встановити, що на тепер не існує єдиного визначення концепції благополуччя, оскільки поняття використовується в різних сферах – від економіки до психології. З'ясовано, що існують різні підходи до вивчення благополуччя і теорії, які спрямовані на вивчення аспектів, котрі мають вплив на нього. Так, теорії благополуччя поділяються на гедоністичні (hedonistic theories), теорії бажань (desire theories) і теорії об'єктивного списку (objective list theories). Аналіз досліджень психологічного благополуччя дітей в українському дослідницькому полі показує, що найчастіше воно є предметом вивчення в поєднанні з батьківським благополуччям або ж у дітей старшого підліткового чи юнацького (студентського) віку. Тема благополуччя дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці частіше розглядається крізь призму емоційного благополуччя, під яким розуміється стан емоційного комфорту, завдяки якому в дитини формується почуття довіри до світу, її пізнавальне та активне ставлення. Шкільне благополуччя визначається як комплекс характеристик, які вказують на те, що учасники освітнього процесу відчувають себе безпечно в межах школи, усвідомлюють свою приналежність до шкільної культури та задоволені якістю шкільного життя. У ході дослідження виявлено компоненти шкільного благополуччя, а саме: відносини учнів один з одним та з учителями; залучення учасників освітнього процесу до шкільного життя, наявність голосу у вирішенні питань; безпека, яка включає фізичні та психологічні аспекти, відсутність булінгу; позитивні емоції, які відчувають учасники освітнього процесу в межах школи; динаміка позитивного емоційного спектра в дорослих та дітей під час перебування в школі; задоволеність учнів, учителів та батьків якістю шкільного життя. З'ясовано, що для вивчення аспектів благополуччя, пов'язаних з емоційним фоном учасників освітнього процесу, можуть бути використані методи вимірювання та оцінки емоцій, які використовуються в інших сферах.

THEORETICAL ANALYSIS OF SCHOOL WELL-BEING

Tonne O. Sh.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Rehabilitation Pedagogy
and Healthy Lifestyle
Municipal Institution "Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate
Pedagogical Education" of Zaporizhzhia Regional Council
Nezalezhnoyi Ukrayiny str., 57A, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9257-4690
olenatonne2023@gmail.com*

Key words: *well-being, concept of well-being, psychological well-being of the child, positive relationships, beliefs, orientation, personal growth, self-acceptance.*

The article contains the results of a theoretical analysis of modern research on the phenomenon of school well-being, which made it possible to establish that today there is no single definition of the concept of well-being, since the concept is used in various fields from economics to psychology. We have found that there are different approaches to the study of well-being and theories that are aimed at studying the aspects that influence it. Thus, well-being theories are divided into hedonistic theories, desire theories, and objective list theories. An analysis of research on the psychological well-being of children in the Ukrainian research field shows that most often it is the subject of study in combination with parental well-being, or in children of older adolescence or youth (student) age. The topic of child well-being in preschool and primary school age is often considered through the prism of emotional well-being, which is understood as a state of emotional comfort, thanks to which a child develops a sense of trust in the world, his cognitive and active attitude. School well-being is defined as a set of characteristics that indicate that participants in the educational process feel safe within the school, are aware of their belonging to the school culture and are satisfied with the quality of school life. The study identified components of school well-being, namely: students' relationships with each other and with teachers; involvement of participants in the educational process in school life, having a voice in solving issues; safety, which includes physical and psychological aspects, absence of bullying; positive emotions experienced by participants in the educational process within the school; dynamics of the positive emotional spectrum in adults and children during their stay at school; satisfaction of students, teachers and parents with the quality of school life. It was found that methods of measuring and assessing emotions used in other areas can be used to study aspects of well-being related to the emotional background of participants in the educational process.

Постановка проблеми. Школа є одним із найважливіших інститутів, які формують особистість людини. Саме в шкільному віці відбувається становлення характеру, формування переконань та установок, соціальних зв'язків, знань і навичок. Освітній процес у більшості українських державних закладів освіти організовано таким чином, що на першому місці серед атрибутів, якими забезпечує дитину школа, є знання.

Однак останнім часом педагогіка почала розглядати не тільки навчальні показники, а й освітнє середовище, емоційний стан здобувачів освіти, їх залученість і задоволеність життям. Протягом останніх десятиліть зі зростанням інтересу до

позитивної педагогіки та позитивної психології, тема шкільного благополуччя почала активно обговорюватися як за кордоном, так і в Україні. Концепція благополуччя вважається плідною в багатьох галузях, оскільки вона є поглядом на різні аспекти життя і має на увазі оцінювання як об'єктивних так і суб'єктивних показників.

Актуальність вивчення благополуччя школярів, а не лише їхніх предметних показників знань і досягнень пов'язана з перенесенням фокусу уваги на аспект благополуччя людини з боку політики та науки в усьому світі. Парадокс полягає в тому, що розвиток економіки, підвищення рівня матеріального добробуту не гарантує підвищення

рівня відчуття щастя та благополуччя. Незважаючи на покращення умов життя дітей, підвищення доступності освіти та культурної спадщини, зростає рівень депресії, стресу та тривожності.

Цікавими, на нашу думку, є дані, які наведені Радою Європи, для обґрунтування необхідності перенесення фокусу уваги на проблему шкільного благополуччя:

- близько 60% школярів повідомляють, що вони відчувають напругу під час навчання;

- трохи більше 60% дівчаток і 40% хлопчиків кажуть, що вони відчувають тривогу під час здавання тестів у школі, навіть якщо вони добре підготовлені;

- більше 70% батьків кажуть, що вони воліли би відправити своїх дітей до школи з результатами іспитів нижче середнього, якщо діти там були б щасливі [1].

Поняття «благополуччя» є складною концепцією, яка пов'язана з таким поняттям, як якість життя: «Існує багато визначень конструкту «благополуччя», зокрема й у галузі освіти. Можна казати, що під благополуччям, не тільки психологічним, розуміють «хмару смислів» – хаотичну єдність характеристик, які вказують на те, що людині «добре» [2].

Аналіз досліджень психологічного благополуччя дітей в українському дослідницькому полі показує, що найчастіше воно є предметом вивчення в поєднанні з батьківським благополуччям або ж у дітей старшого підліткового чи юнацького (студентського) віку [3; 4; 5].

Тема благополуччя дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці частіше розглядається крізь призму емоційного благополуччя, під яким розуміється стан емоційного комфорту, завдяки якому в дитини формується почуття довіри до світу, її пізнавальне та активне ставлення [4].

Відома американська дослідниця психологічного благополуччя Керел Ріф зауважила, що «психологічне благополуччя – це не емоційне переживання, а об'єктивна оснащеність необхідними психологічними особливостями, які дають змогу особистості функціонувати з усіх поглядів успішніше, ніж у разі їх відсутності» [6]. Відповідно до концепції К. Ріф, психологічне благополуччя будь-якої особистості включає 6 компонентів: позитивні стосунки з оточенням; автономію як здатність відстоювати свої переконання, цілі, які надають життю сенс; спрямованість на особистісне зростання; відчуття власної компетентності в управлінні навколишнім середовищем і всебічне самоприйняття [6].

Дослідження емоційного благополуччя українських школярів у процесі навчання в період повномасштабної війни провели Г. Мешко та Н. Габрусєва [7]. Відповідно до одержаних ними

результатів, більшість респондентів не повідомляють про відчутний емоційний дискомфорт від навчання в умовах воєнного стану.

Вчена О. Столярчук з'ясувала, що повторне повернення до дистанційного формату навчання після початку повномасштабної війни сприймалося підлітками неоднозначно, з одного боку, через обмеженість комунікації та інформаційне перенасичення, а, з іншого – усвідомленням необхідності цього кроку заради більшої безпеки для них [15].

Аналіз літератури показує, що виокремлення конструкту «шкільне благополуччя» є складним дослідницьким завданням і потребує додаткових пошуків.

Мета статті – представити результати теоретичного дослідження наявних підходів щодо трактування поняття «шкільне благополуччя» та виявлення перспективних напрямів дослідження цього феномену.

Результати дослідження. Аналіз наукових джерел доводить, що значний вклад у дослідження благополуччя особистості зробили філософія, психологія, культурологія та педагогіка, а саме осмислення цінностей благополуччя, його емоційних, мотиваційних, світоглядних, поведінкових основ, задоволення, насолоди від життя (А. Кембелл [8], А. Маслоу [10], Н. Томас [20], А. Грэм [20], М. Пауэлл [20], Р. Фицджеральд [20] та ін.). Благополуччя людей як об'єкт соціологічних досліджень вивчав О. Кириленко [5], а дослідженням психологічного (емоційного) благополуччя займалися О. Гуляєва [3], Ю. Олександров [16], Ж. Петрочко [12], Л. Яворовська [22].

Багатомірність і неоднорідність поняття благополуччя пояснюється безліччю чинників, серед яких можна виділити такі.

1. Ця концепція поєднує два глобальні напрями:
 - а) вироблення політики з боку державних та громадських організацій;

- б) теоретичні та емпіричні дослідження цієї теми стосовно окремої людини або соціальних груп;

2. Залежно від цілей досліджень поняття «благополуччя» стало предметом інтересу найрізноманітніших сфер – політики, медицини, соціології, економіки, психології та інших наук.

3. Предметом дослідження може бути як добробут окремих співтовариств, груп чи держав загалом, так і благополуччя кожної людини, що викликає розгляд проблеми на мікро- та макрорівнях.

Благополуччя нації пов'язане як із сумою благополуччя його членів, з розподілом добробуту між індивідами, воно досліджується на індивідуальному рівні або мікрорівні (як предмет вивчення у психології чи педагогіці) та на макрорівні (у соціально-економічному та політичному контекстах). У філософії та психології благополуччя людини відноситься до того, що добре

для людини з її власного погляду, але «сума всіх суб'єктивних аспектів благополуччя не обов'язково зводиться до того, що може бути найкращим на макрорівні», та навпаки. Часто дослідження такого роду носять змішаний характер.

4. Об'єктами досліджень виступають різні вікові групи населення – дорослі, діти різного віку (початкова школа, підлітки) і навіть різні соціальні групи.

5. Особливу специфіку дослідження благополуччя на індивідуальному рівні надає неоднорідність способів вимірювання та оцінювання, які можуть носити характер показників, що сприймаються ззовні (наприклад, показників матеріального добробуту чи соціальних даних, наприклад, про склад сім'ї) і сприймаються безпосередньо самим суб'єктом (суб'єктивне благополуччя).

6. Оцінюванню та вимірюванню підлягає не тільки аналіз того, що відбувається нині, а й аналіз перспектив і прогнозування на майбутнє.

7. Результатами досліджень добробуту можуть бути як планування дослідницьких програм, так і розроблення політики з боку держави (наприклад, у галузі охорони здоров'я та освіти), громадських організацій чи середовища (наприклад, сім'ї та школи).

Концепція благополуччя в нашій роботі розглядається на основі підходів позитивної педагогіки та позитивної психології, а також тих теоретичних позицій, які узгоджуються з потребами освітнього процесу.

Вивчення теоретичних аспектів ми провели з точки зору невеликої історичної перспективи, а саме: наприкінці 40-х років ХХ століття Абрахам Маслоу, видатний психолог, припустив, що не існує людей, які не стикалися б із психологічними проблемами. Він запропонував вважати нормою наявність душевних переживань та зіткнення особистості із труднощами [10]. Надалі виникає новий фокус уваги загальнонаукового гуманітарного дискурсу – проблема ментального та психологічного здоров'я людини.

Дослідження благополуччя різними науками загалом спирається на поширене визначення здоров'я, надане в Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), прийнятому ще у 1946 році: «Здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб і фізичних дефектів» [13].

Такий підхід багато в чому став відправною точкою для зміни ставлення до здоров'я людини і поглядів на проблеми з боку політики, медицини, освіти та соціально-поведінкових наук.

Зміщення фокусу уваги досліджень знайшло відображення у психології. Історично психологія була зосереджена на лікуванні психічних захворювань. 1969 року Дж. Міллер у своїй знаменитій

промові як новий президент Американської психологічної асоціації запропонував перевизначити психологію як «засіб сприяння людському благополуччю» [9].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття в психології з'явився новий напрям – «позитивна психологія», в рамках якого розпочалися дослідження рівня щастя та благополучного середовища. 1998 року засновник цього напрямку М. Селігман у своєму виступі запропонував звернути увагу науки не лише на лікування патологій, а й на позитивні аспекти життя. Він запропонував вивчати позитивні емоції та суб'єктивне відчуття щастя, позитивні риси характеру людини, а також соціальні структури, які сприяють щастю та розвитку людей [2].

Таким чином, він переніс фокус уваги дослідження на здоров'я людини в широкому значенні цього слова. М. Селігман і М. Чиксентміхайї визначили позитивну психологію як «науку про позитивне функціонування та процвітання людини на декількох рівнях, які включають біологічні, особистісні, соціальні, інституційні, культурні та глобальні аспекти» [2]. Основним предметом дослідження позитивних психологів став добробут, який почали вивчати на різних рівнях.

А. Бен-Ар'є наголошує, що таке зміщення фокусу від проблем із негативною валентністю до позитивних аспектів – це тиха, але далекосяжна революція. Соціологи та вчені, які досліджують поведінку, також протягом тривалого часу підкреслювали появу та розвиток соціальних проблем і лише недавно звернулися до досліджень, що сприяють благополуччю чи якості життя [14].

Благополуччя загалом розуміється як задоволеність різними аспектами життя. Цікаво, що в попередніх дослідженнях найчастіше використовувалося поняття «щастя». Однак, згідно з М. Селігманом, термін «щастя» має кілька недоліків, головним з яких є його надмірно позитивна конотація: «у масовій свідомості воно нерозривно пов'язане з добрим настроєм» [2]. Крім того, багато вчених говорять про те, що «благополуччя включає щось більше, ніж особисте щастя чи індивідуальне багатство; це, скоріше, показник усвідомленої продуктивності та залученості» [2]. Сучасні дослідження пов'язані саме з поняттям «благополуччя», яке натепер є найбільш емним і точним.

Існують різні підходи до вивчення благополуччя й теорії, які спрямовані на вивчення аспектів, що мають вплив на нього. Так, теорії благополуччя поділяються на гедоністичні (hedonistic theories), теорії бажань (desire theories) та теорії об'єктивного списку (objective list theories) [15; 16].

Перші припускають, що рівень добробуту людини залежить від суб'єктивного психічного стану. Теорія бажань своєю чергою говорить про те, що благополуччя полягає в реалізації потреб

та бажань. На відміну від перших двох, теорії об'єктивного списку наголошують, що добробут людини залежить від різних факторів, як об'єктивних так і суб'єктивних [11; 18].

Зазвичай «щастя» населення вимірювалося економічними чи об'єктивними термінами. З 1957 по 1972 рік у США було проведено великі дослідження, які показали, що в цей час економічні та соціальні показники швидко зростали, а частка населення, яка характеризувала себе як «дуже щасливі», неухильно знижувалася, особливо серед найбільш благополучної та забезпеченої частини населення. Дослідники зробили висновок про те, що для опису якості досвіду населення необхідні більш суб'єктивні оцінки та звернулися до вивчення благополуччя за допомогою оцінювання трьох загальних показників життєвого досвіду (задоволеність життям, емоційна якість життя та стійкість щодо стресових ситуацій).

Поняття «суб'єктивне благополуччя» (SWB) було сформульовано наприкінці ХХ ст. Акцент на суб'єктивності передбачає, що люди самі осмислено оцінюють власний досвід.

А. Кемпбелл запропонував запровадити поняття психосоціального благополуччя, яке включає сприйняття, оцінки та сподівання людей щодо їхнього власного життя. Воно стало одним із перших і відомих визначень суб'єктивного благополуччя [8].

Американський психолог, учений та професор Ед Дінер сконструював тристоронню модель суб'єктивного благополуччя, яка описує те, як люди сприймають своє життя. Ця модель включає як емоційні реакції, так і когнітивні судження і поєднує в собі три пов'язані між собою аспекти благополуччя: позитивні емоції, негативні емоції та задоволеність життям. Багато досліджень суб'єктивного благополуччя Е. Дінер проводив спільно з М. Селігманом та Д. Канеманом [17; 18].

Після того, як було запропоновано вивчати суб'єктивний досвід для оцінювання благополуччя, настали десятиліття наукових дебатів. Після десятиліть, протягом яких ці явища вважалися суб'єктивними та такими, «що не мають наукової цінності», дослідники перейшли до розроблення різних теоретичних концепцій і наукових моделей якості життя, намагаючись узгодити матеріальні («об'єктивні») та нематеріальні («суб'єктивні») аспекти життя.

Надалі дослідники дійшли консенсусу щодо того, що психологічний добробут є ключовим компонентом якості життя. Автори називають це явище суб'єктивним благополуччям, психологічним благополуччям, благополуччям людини чи суб'єктивною якістю життя. Більшість авторів сьогодні згодні з тим, що благополуччя має важливий суб'єктивний вимір.

Прикладом інтегративного підходу до визначення та оцінювання благополуччя на загальнонаціональному рівні може бути досвід таких країн, як Велика Британія та Нова Зеландія, які активно вивчають цей феномен на політичному рівні. Національна статистична служба Великої Британії охарактеризувала благополуччя як наявність у громадян десяти аспектів, як-от: природне середовище; особисте благополуччя; стосунки; здоров'я; те, що ми робимо (what we do); де ми живемо (where we live); особисті фінанси; економіка; освіта та навички управління.

При цьому суб'єктивне благополуччя вказано як «особливо важливий аспект, який ми визначаємо як те, наскільки ми задоволені своїм життям». Незважаючи на те, що такий підхід містить у собі велику кількість аспектів, суб'єктивне благополуччя учасників посідає важливе місце.

У книзі «Шлях до процвітання. Нове розуміння щастя та благополуччя» М. Селігман описує свою теорію благополуччя та його складники. Відповідно до його теорії існує п'ять основних елементів благополуччя, а саме: позитивні емоції; залучення; хороші стосунки з людьми; сенс; досягнення (PERMA – Positive emotions, Engagement, Relationships, Meaning, Accomplishments) [2].

З одного боку, добробут не зводиться до жодного з п'яти аспектів, а з іншого – кожен із них сприяє добробуту: «У таких складниках, як залученість, зміст, взаємовідносини і досягнення, є об'єктивні та суб'єктивні компоненти» [11].

Так, наприклад, залучення до робочого чи освітнього процесу можна оцінювати як з точки зору участі в додаткових заходах та вміння брати на себе ініціативу, а з точки зору суб'єктивного погляду людини – у тому, наскільки вона залучена в цей процес. Аналогічно досягнення можуть бути оцінені об'єктивно (кількість нагород, позитивний зворотний зв'язок, портфоліо) та суб'єктивно (наскільки людина відчуває своє зростання і розвиток, сприймає власні досягнення як значущі).

Принципи та підходи позитивної психології швидко викликали інтерес учених і практиків із різних галузей – соціології, політики та, звісно, педагогіки. У галузі освіти увага до позитивної психології переросла у сферу «позитивної освіти» – активно розвивається напрям досліджень, який прагне інтегрувати елементи позитивної психології з освітньою практикою для сприяння суб'єктивному благополуччю (SWB), покращенню якості життя та психічного здоров'я школярів. Під позитивною освітою найчастіше розуміється поєднання традиційних освітніх принципів із вивченням благополуччя за моделлю PERMA М. Селігмана, а також упровадженням позитивних освітніх практик.

Модель М. Селігмана використовується не тільки для виміру благополуччя дорослих, а й демонструє

можливість її застосування для виміру благополуччя дітей і підлітків у закладах освіти.

Перший елемент моделі PERMA – позитивні емоції, як-от задоволення, веселощі й насолода. Вони забезпечують підвищену залученість учнів до освітнього процесу і дають нові можливості для навчання.

Другий елемент PERMA – це залучення, що визначається як почуття повного занурення в діяльність. У сфері освіти термін «залучення учнів» використовується для позначення почуття приналежності чи прихильності учнів до школи (емоційне залучення); ступінь їх участі в навчанні (когнітивна взаємодія); їх позитивна поведінка та участь у навчанні (поведінкове залучення).

Третій елемент PERMA – позитивні стосунки відносяться до почуття підтримки з боку інших, спілкування з іншими, безпеки в межах цього спілкування. У контексті шкільного благополуччя цей елемент можна розглядати як почуття єдності дітей та підлітків, відносини між учителем та учнем, які створюють почуття приналежності та вносять значний внесок у шкільну залученість, академічний успіх та суб'єктивне благополуччя.

Що стосується четвертого аспекту – «сенсу», він відноситься до відчуття наявності мети в житті. У шкільному контексті були визначені кілька фактів, які сприяють усвідомленню сенсу учнями: участь у шкільній діяльності; почуття приналежності школі; участь у додаткових заходах, громадській роботі, волонтерстві; використання в межах школи сильних проявів характеру.

П'ятий аспект – «досягнення», відноситься до прагнення досягнення успіху чи досягнення особистих цілей. У шкільному середовищі така здатність означає докладати зусиль до розв'язання проблем, зберігаючи при цьому інтерес, незважаючи на невдачі, що позитивно впливає на середній бал учнів та задоволеність життям.

Отже, в цьому дослідженні ми підтримуємо визначення благополуччя дитини, сформульоване Ж. Петрочко, а саме: це стан вдоволення потреб, забезпеченості прав й особистісної успішності особи до 18 років [12]. У стані благополуччя зростає здатність дитини досягати поставлених навчальних і життєвих цілей, повною мірою виконувати свої обов'язки, долати труднощі, мати заслужене визнання в колективі, бути суб'єктом вирішення актуальних проблем [12].

У 2016 році в Австралії було проведено велике дослідження, спрямоване на з'ясування розуміння поняття «благополуччя» всіма учасниками шкільного процесу та чинників шкільного життя, які йому сприяють. Метою дослідження було дізнатися про те, як учні та вчителі розуміють концепцію благополуччя, та які чинники, на їхню думку, йому сприяють. На першому етапі дослідження

було проведено аналіз рішень освітньої політики щодо благополуччя. Потім були проведені інтерв'ю з директорами та вчителями фокус-групи з учнями, а також опитування учнів та співробітників. Учасники мали відповісти на запитання в чотирьох категоріях: «індивідуальні визначення студентами благополуччя; хто в їхньому житті, на їхню думку, вплинув на благополуччя; яке це, коли про вас «підключаються», «поважають» та «цінують»; і, нарешті, уявити собі ідеальну школу, яка би сприяла їх благополуччю».

Результати дослідження показали, що найбільш значущі складники благополуччя для учнів – це довіра та підтримка, повага, рівність, наявність голосу й почуття значущості, прийняття. Учні також говорили про відсутність благополуччя та про ті негативні емоції, які воно викликає, як-от стрес і тривожність. Що стосується вчителів і директорів, вони наголошували на емоційних, когнітивних, фізичних, соціальних та духовних аспектах життя дітей. У відповідях робився акцент на безпеку, а також спілкування учнів як з однолітками, так і з вчителями. Таким чином, здобувачі освіти та вчителі підкреслили важливість безпеки, цінності (значущості) та спілкування.

Вивчення сучасної школи в рамках позитивної педагогіки зводиться не лише до академічної успішності учнів, матеріального оснащення та якості освіти. Окреме місце займає дослідження шкільного клімату, під яким розуміється якість шкільного життя загалом: «Він (шкільний клімат) складається з того, як люди почуваються в школі, які їх загальні норми, цінності та цілі, а також почуття, які викликає в учнів шкільне середовище з усіма його елементами, і відносини між учнями та вчителями, учнів одне з одним» [20].

Отже, з аналізу останніх досліджень шкільного клімату можна виділити шість конкретних аспектів:

- Загальне ставлення до школи (почуття приналежності та задоволеність школою). Цей аспект відображає емоційний та психологічний зв'язок учня зі школою і може бути застосований як до вчителів, так і до учнів;

- Залучення до освітнього процесу показує рівень поведінкових, емоційних та когнітивних інвестицій учня в навчання, навчальну мотивацію або, навпаки, антишкільні настрої. Відносини з вчителями: «Учні почуваються комфортніше у школах, в яких викладачі виявляють турботу, повагу та надають емоційну підтримку»;

- Уявлення про власні здібності чи впевненість учнів у своїх силах під час виконання навчальних завдань;

- Шкільна дисципліна, яка може бути оцінена крізь частоту порушень (спізнення на уроки, пропуски занять, шум на уроці, невиконання домашніх завдань);

– Булінг, який передбачає агресивну поведінку в школі та може приймати різні форми – пряму (фізичні дії, загрози, залякування, образи) та непряму (поширення чуток, обмеження спілкування).

Багато досліджень добробуту дітей і підлітків спираються на вищезгадану модель М. Селігмана (PERMA), яка береться за основу як для вивчення, так і для впровадження нових освітніх практик. Однак деякі програми й дослідження пропонують свої доповнення чи інтерпретації цієї моделі.

Так, одним із важливих компонентів благополуччя дітей є фізичне здоров'я. Цей аспект не входить до моделі PERMA, але включений до визначення благополуччя, надане Радою Європи.

Звісно ж, що це визначення узагальнює основні контексти, які існують у літературі, і має інтегративний погляд на визначення поняття благополуччя дітей. Згідно з визначенням Ради Європи, благополуччя – це досвід здоров'я та щастя дітей та підлітків. Воно складається з наступних п'яти основних компонентів:

– благополуччя в робочому просторі, яке пов'язане з досягненнями та успіхом. Воно включає когнітивне благополуччя – те, як обробляється інформація та виносяться судження. До цього виду благополуччя належить здатність переслідувати власні інтереси, переконання та цінності, які наділені змістом і розумінням того, для чого потрібні знання та розвиток;

– емоційне благополуччя – здатність виявляти стійкість, керувати своїми емоціями та генерувати позитивні емоції;

– фізичне благополуччя – здатність покращувати функціонування свого тіла за допомогою здорового харчування і правильних фізичних вправ;

– соціальне благополуччя – здатність спілкуватися, розвивати значні відносини з іншими та створювати відносини емоційної підтримки;

– суспільне благополуччя включає відчуття приналежності до соціальних груп і участь у громадській діяльності [1].

Переломний момент у вивченні благополуччя школярів відбувся у 2015 році, коли в рамках дослідження PISA вперше з моменту його існування, окремий том звіту присвятили благополуччю і назвали «Благополуччя школярів». Однак, на відміну від конструкту М. Селігмана, звіт PISA орієнтується як на позитивні, так і негативні чинники: «Подано огляд показників благополуччя підлітків, який охоплює як негативні (наприклад, тривога), так і позитивні (наприклад, інтерес, мотивація до досягнення) характеристики, пов'язані зі здоровим розвитком.

У міру зростання популярності позитивної освіти з'являється дедалі більше прикладів її реалізації на системному рівні у всьому світі. Так, наприклад, ізраїльську програму Майтів було роз-

роблено в одному із закладів вищої освіти Ізраїлю групою психологів і схвалено Міністерством освіти Ізраїлю. У ній взяли участь понад 5000 вчителів і 50 000 дітей та підлітків. Ця програма спрямована на підвищення в учнів почуття радості та задоволення, залучення, сенсу, соціальної підтримки, досягнень та загального психологічного благополуччя шляхом використання підходів позитивної психології за допомогою розвитку соціальних та емоційних навичок. Програма показала деякі перспективні результати, як-от підвищення успішності учнів, покращення відносин у класі, зростання шкільних досягнень, позитивних емоцій та почуття приналежності до школи [21; 22].

Іншим підходом до навчання, який наголошує на шкільному благополуччі, є SEEL – **Social Emotional and Ethical Learning** (СЕЕН –соціально-емоційне та етичне навчання). Багато американських шкіл зараз прагнуть зробити акцент на розвитку «м'яких навичок» та підвищенні залучення учнів в освітній процес. Під соціальним та емоційним розвитком розуміють розвиток у межах шкільного класу п'яти ключових навичок, як-от: самосвідомість; соціальна поінформованість; здатність керувати своєю поведінкою, думками та емоціями; навички спілкування; відповідальне прийняття рішень.

Програма СЕЕН не обмежується простором класу та школи й орієнтується на партнерські відносини між школою, сім'єю і спільнотою для створення безпечного, комфортного і розвивального освітнього середовища. Таким чином, створюється процес, під час якого люди набувають і застосовують знання та навички для розвитку здорової особистості, управління емоціями та досягнення особистих і колективних цілей, установлюють і підтримують комфортні відносини. Зараз програму пілотують у 26 українських школах із 21 області, 197 педагогів викладають СЕЕН для 4441 учня й учениці. Пілотування відбувається в межах загальнонаціонального шкільного експерименту МОН за участі Інституту модернізації змісту освіти, Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (наказ МОН від 18.11.2019 р. №1431) і за підтримки Громадської служби миру – GIZ Україна.

Згідно з А. Бен-Ар'є, в забезпеченні благополуччя учнів слід урахувувати умови життя дітей та «об'єктивні» показники їх благополуччя; сприйняття та оцінки дітей щодо власного життя, включаючи суб'єктивне благополуччя, і сприйняття та оцінки інших людей про життя та умови життя дітей, тобто думку їхніх батьків, учителів, педагогів, соціальних працівників тощо.

У межах нашого дослідження наведемо конкретні рекомендації, які дає Рада Європи для підвищення рівня добробуту учнів у школі:

«Розв'язання проблеми благополуччя учнів у школі полягає в тому, щоб допомогти учням відчувати, що кожен із них цінується як особистість, яка має певні права, і що шкільне життя має для них сенс і мету. Цього можна досягти безліччю невеликих способів, сукупний ефект яких може мати дуже сильний вплив на почуття добробуту учнів [1].

Подібні ініціативи можуть бути об'єднані на рівні всієї школи в рамках процесу розроблення політики, яка враховує благополуччя. Це означає приділити увагу потенційним наслідкам нової політики для індивідуального благополуччя – здобувачів освіти, вчителів та інших. Вирішення проблеми благополуччя учнів у школі завжди йде спільно з діями щодо захисту здоров'я та благополуччя викладачів та інших працівників школи.

Нині в науці немає єдиної універсальної методики виміру благополуччя, оскільки підходи до визначення цього поняття та його складників значно відрізняються один від одного. Натепер існує кілька широко використовуваних опитувальників, які пройшли апробацію в різних країнах та культурних контекстах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі узагальнення досліджень установлено, що нині не існує єдиного визначення концепції благополуччя, оскільки поняття використовується в різних сферах – від економіки до психології. Взнявши за основу теорії зарубіжних

учених, ми представляємо шкільне благополуччя як комплекс характеристик, які вказують на те, що учасники шкільного процесу відчувають себе комфортно та безпечно в межах школи, усвідомлюють свою приналежність до шкільної культури та задоволені якістю свого шкільного життя.

Сьогодні найпоширенішим методом виміру благополуччя є метод опитувань. Цей метод простий і зручний у проведенні, дозволяє збирати велику кількість даних за порівняно невеликий період часу і зазвичай є легким для аналізу. Однак інші відомості, як-от стосунки учнів один з одним та з учителями, залученість учасників освітнього процесу в шкільне життя, безпека, відсутність булінгу, позитивні емоції та динаміка позитивного емоційного спектру, можуть бути вивчені більш об'єктивними методами. Для вивчення аспектів благополуччя, пов'язаних з емоційним фоном учасників освітнього процесу, можуть бути застосовані методи вимірювання та оцінювання емоцій, які вже існують, але використовуються в інших сферах (наприклад, у сфері безпеки або турботи про співробітників). Однак не всі методи вимірювання та оцінювання емоцій можуть бути застосовні до школи (наприклад, поліграф).

У подальшій роботі ми плануємо більш детально з'ясувати напрями використання сервісів штучного інтелекту для обчислення різних аспектів шкільного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Improving well-being at school Improving well-being at school. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/improving-well-being-at-school> (дата звернення: 11.12.2024).
2. Seligman, Martin E. P. Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*. 2000. 55 (1). С. 5–14. CiteSeerX 10.1.1.183.6660. URL: <https://doi.org/10.1037/0003-066x.55.1.5>. PMID11392865 (дата звернення: 12.12.2024).
3. Гуляєва О.В. Чинники психологічного благополуччя у студентів з обмеженими можливостями здоров'я: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2018. 207 с.
4. Водолазська Т.В. Формування емоційного благополуччя дітей молодшого шкільного віку. *Постметодика*. 2010. № 6 (97). С. 26–31.
5. Кириленко О.М. Благополуччя людей як об'єкт соціологічних досліджень: феліцитарний підхід. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 3 (30). С. 18–33.
6. Ryff C. D., Keyes C. L. M. The structure of psychological wellbeing revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. № 69 (4). P. 719–727.
7. Мешко Г.М., Габрусєва Н.В. Стан емоційного благополуччя учнів у процесі навчання під час війни. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки* : тези II Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 21–22 квітня 2022 р.). Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. С. 17–20.
8. Campbell A. *The American voter*. NY. : Wiley, 1961. 648 p
9. Miller, G.A. The magical number seven, plus or minus two. *Psychological Review*. 63, 81–97.
10. Maslow A.H. *On Dominance, Self-Esteem, and Self-Actualization*. Monterey : Brooks/Cole Publ., 2004.
11. Бонівел І. Ключі до благополуччя: що може позитивна психологія. Київ : Час, 2009. 192 с.
12. Петрович Ж. Благополуччя та безпека дитини: сучасне тлумачення понять і їх функціональний контекст. *European humanities studies: State and Society*, (1), 45–60. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.021.1.04>
13. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я. *Всесвітня організація охорони здоров'я – офіційний сайт*. URL: <https://www.who.int/> (дата звернення: 12.12.2024).

14. Ben-Arieh A. Handbook of Child Well-Being. *Springer Science, Business Media Dordrecht*. 2014. P. 1–27.
15. Столярчук О.А. Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2022. № 1. С. 115–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.22>
16. Олександров Ю.М. Саморегуляція як чинник психологічного благополуччя студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук. : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Харків, 2010. 23 с.
17. Diener E. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research*. 1994. Vol. 31(2). P. 103–157. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01207052> (дата звернення: 11.12.2024).
18. Tov W., Diener E. Subjective Well-being. *Research Collection School of Social Sciences. Paper 1395*. 2013. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118339893.wbecsp518m> (дата звернення: 11.12.2024).
19. Flourish: a new understanding of happiness and well-being – and how to achieve them, by Martin E.P. Seligman. *The Journal of Positive Psychology*. 2012. March. № 7 (2). P. 159–161. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439760.2011.614831> (дата звернення: 12.12.2024).
20. Thomas, N.P. Conceptualisations of childrens wellbeing at school: The contribution of recognition theory. *Childhood*, 2016. Vol. 23. P. 13.
21. School of Psychology / Interdisciplinary Center (IDC) Herzliya, P. O. Box 167. Herzliya 46150, Israel. URL: <https://www.runi.ac.il/en/> (дата звернення: 12.12.2024).
22. Яворовська Л. Теоретичні підходи до визначення психологічного благополуччя особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2011. Т. 48. № 985. С. 46–49.

REFERENCES

1. Improving well-being at school. Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/improving-well-being-at-school>
2. Seligman, Martin, E. P. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*. 55 (1). pp. 5–14. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.55.1.5>. PMID 11392865
3. Huliaieva, O. V. (2018). *Chynnyky psykholohichnoho blahopoluchchia u studentiv z obmezhenymy mozhlyvostiamy zdorov'ia* [Factors of psychological well-being in students with disabilities]. [Dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.01. Kharkiv].
4. Vodolazska, T. V. (2010). *Formuvannia emotsiinoho blahopoluchchia ditei molodshoho shkilnoho viku* [Formation of emotional well-being of primary school children]. *Postmetodyka*. 6 (97). pp. 26–31.
5. Kyrylenko, O. (2016). Human well-being as an object of sociological research: a felicitary approach. *Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine"*, 3(30), 18–33. Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological wellbeing revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 69 (4). Pp. 719–727.
6. Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological wellbeing revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 69 (4). Pp. 719–727.
7. Meshko, H. M., & Habrusieva, N. V. (2022, 21–22 kvitnia). Stan emotsiinoho blahopoluchchia uchniv u protsesi navchannia pid chas viiny [The state of emotional well-being of students during the learning process during the war]. *Voieni konfliktky ta tekhnohenni katastrofy: istorychni ta psykholohichni naslidky* [Military conflicts and man-made disasters: historical and psychological consequences]. Tezy II Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii. Ternopil. Pp. 17–20. Ternopilskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet imeni Ivana Puliuia.
8. Smith, M. B., Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., & Stokes, D. E. (1961). The american voter. *The american journal of psychology*, 74(4), 648. <https://doi.org/10.2307/1419686>
9. Miller, G.A. (1956) The magical number seven, plus or minus two. *Psychological Review*. 63, 81–97.
10. Maslow, A. H. (2004). *On Dominance, Self-Esteem, and Self-Actualization*. Monterey: Brooks/Cole Publ.
11. Bonivel, I. (2009). *Kliuchi do blahopoluchchia: shcho mozhe pozytyvna psykholohiia* [Keys to Well-Being: What Positive Psychology Can Do]. Kyiv : Chas.
12. Petrochko, Zh. (2021). Child well-being and safety: modern interpretation of concepts and their functional context. *European humanities studies: State and Society*, (1), 45–60. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.1.04>
13. Statut Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorov'ia [Statute of the World Health Organization]. Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorov'ia – ofitsiyni sait [Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorov'ia – official website]. <https://www.who.int/>
14. Ben-Arieh, A. (2014). Handbook of Child Well-Being. Springer Science, Business Media Dordrecht. Pp. 1–27.

15. Stoljarchuk, O.A. (2022). Navchannja ta psihoemocijnij stan ukraïns'kih pidlitkiv v umovah vijni v Ukraïni [Education and psycho-emotional state of Ukrainian teenagers in the conditions of war in Ukraine]. *Naukovij visnik Uzhgorods'kogo nacional'nogo universitetu. Serija "Psihologija" – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series "Psychology"*, (1), 115–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyvisnyk/2022.1.22>
16. Oleksandrov, Yu. (2010). Self-regulation as a factor in the psychological well-being of student youth [Unpublished abstract of dissertation of the candidate of psychological sciences]. KhNU. Diener, E. (1994). Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research*. 31(2). 103–157. <https://doi.org/10.1007/BF01207052>.
17. Tov, W., & Diener, E. (2013). Subjective Well-being. Research Collection School of Social Sciences. Paper 1395. <https://doi.org/10.1002/9781118339893.wbecp518m>
18. Flourish: a new understanding of happiness and well-being – and how to achieve them, by Martin E. P. Seligman. (2012, March). *The Journal of Positive Psychology*. 7 (2), pp. 159–161. <https://doi.org/10.1080/17439760.2011.614831>
19. Thomas, N. P. Conceptualisations of childrens wellbeing at school: The contribution of recognition theory / N. P. Thomas, A. Graham, M. A. Powell, R. Fitzgerald. *Childhood*. Vol. 23. 2016. P. 13.
20. School of Psychology. Interdisciplinary Center (IDC) Herzliya, P. O. Box 167. Herzliya 46150, Israel. <https://www.runi.ac.il/en/>
21. Measures of Child Wellbeing at School. Tools to Measure the Wellbeing of Children and Adolescents at School. https://edtechbooks.org/wellbeing/children_school
22. Yavorovska, L. (2011). Theoretical approaches to determining psychological well-being of an individual. *Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University*. 48(985), 46–49.